ئێمە و جەندەر و ئیسلام.. سەلام عەبدوڵڵا

لەپڕ بابەتی جەندەر بووە بە بابەتی سەرەکی ماسمیدا بەبێ ئەوەی پرسیار بکرێت بۆچی و چۆن پڕۆژەکەی بەم شێوەیە لە وڵاتاندا لەلایەن نەتەوە یەکنەگرتووەکان و وڵاتانی ئۆروپاوە کار و چالاکی و خەرجییەکی زۆریان بۆ تەرخان کردووە. لەکاتێکدا هێشتا بە پێی داتاکانی ڕێکخراوەکانی ژنان بە خۆیان مافی یەکسانی ژن و پیاو بەشێوەی دڕندانە پێشێلدەکەن و لەناو زەڵکاوی چەوساندنی ژنان تێوەگلاون وەك لە نموونەی(خانووەکانی لەشفرۆشی ئەمستردام و هامبۆرگ و ڤییەنا و هەموو شارەکانیان و پۆرنۆگرافی لە پۆسەتەری سەرشەقام، گۆڤار و ڤیدیو و کەناڵی تەلەفزیونی و فیمیساید و هەزاران بنکەی پاراستنی ژنان و قەدەغەکردنی لەباربردن و هەژاری و بێکاری و ڕەگەپەرەستی و بازرگانی بە مرۆڤ) و بە هۆی پیشەسازی چەك و بەرپاکردنی جەنگەوە(ملیونان ژن و مناڵ) تووشی ئاوارەیی و لەشفرۆشی و هەژاری کردووە و بە درونەکانیان هەزاران ژن و مناڵ دەکوژن لە ئەفغانستان و لیبیا و کوردستان و عیراق.
لە دنیایەك لێوانلێوەی لە سەرباز، چاودێر و پاسەوانی قەڵەم و مایك بەدەست بۆ ڕژێمی ستەمکاری کە پێکهاتوون لە(نووسەر و ڕۆژنامەنووس و سیاسەتمەداری خۆفرۆش) و لە هەر هەواڵ، ڕاپۆرت، گفتوگۆ بڕەو بە (نامۆیی کار، کەسایەتی، ڕەوشت، بەها کۆمەڵایەتییەکان و دەروونی)خزمەت بە ئەجندای چینی بۆرژوا و سیستەمی سەرمایەدار دەکەن لە دوا قۆناغی گەشەکردنی(ئیمپریالیزم).
ئێمەش هەر وەك مارکس لەنامەیەکی بۆ ئەنگلس وتی: ئەرکمان وەك نوێنەری حزبی پرۆلیتاری لە خۆمان وەردەگرین و تەنها لە خۆمان. ئەمە رقوقینەی تایبەتی و گشتی هەموو فیرقەکانی جیهانی کۆن و تازە دووپات و پەسەندیان کردووە- ڕێکخستنی شیوعی 1848-1850 بە زمانی عەرەبی).
(Heike Friauf) لە گۆڤاری(Marxistische Blaetter لاپەڕە60، 2010) لە بەشی"جێندەر" لەبری ژن، دەنووسێ: … پرسی ژن خراوەتە سەر ڕەف و ڕەوتی جێندەر جێگای گرتووە. ئەم ڕەوتە دوو داواکاری زۆر خراپ لە یەکێتی ئۆروپا کردووە بۆ ژنانی ئەڵمانیا:1- پرسی ژن لە سەر ئاستی شارەوانی و ئەیالاتەکان نوێنەرایەتی ژن و خانەی ژنان و قسەکەرانی ژنان بەشێوەیەکی کاریگەرانە هەڵوەشێننەوە و پشتیوانی لە هیچ سترکتورێکی هاوشێوەیان نەکرێت. 2- ناچارکردن بە کارکردن

بەم دەستەواژە نارێشنە ئەگەر ژنان ویستیان گرێبەستی توێژینەوە بکەن، قەرزوەربگرن یان بۆ دامەزراندنی ئەکادیمی(…).
خێرە؟ دوور لە تیئۆری پیلانگێڕی، دەبێ پرسیار بکەین: کێ لەپشت ئەم ڕەوتە راوەستاوە؟
لێرەوە دەچینە ناو ڕەخنە و هەڵویستوەرگرتن لە سیستێم و شێوەی کارکردنی و و بڵێن ئێمە لە کوێی دنیا و ناکۆکییەکانی راوەستاوین:
ئۆلریش بوش لە وتارێکیدا ئاماژە بە وتەیەکی ماکس فیبەر دەکات:(ئێم جیهانەی تێدا دەژین، تا ڕادەیەکی زۆر جیهانێکە لەلایەن مارکس و نیچەوە لە قاڵب دراوە.).
نیتشە وەك(پێشەنگی جوانناسی فاشیزم-لێکاش-) سەر بە ئۆردوگای بۆرژوازی بووە، نەک پرۆلیتاریا. ڕەخنەکانی لە سۆسیالیزم، لیبرالیزم و مەسیحییەت، لە دیموکراسی، عەقڵانییەت، ئەخلاق و هتد وەک ڕەخنەیەکی راستڕەوانەیە، وەک نوخبەیی، ئەرستۆکراتی و کۆنەپەرست، کە لەلایەن نیهیلیزمێکی ڕۆمانسیستەوە بەردەوامە، لە سوبژێکتیڤیزم و بێ ئەخلاقی و ناعەقڵانییەت.
(2)
پرسی ژن هەر وەك دۆخی ژنانی یونان و روم و سۆمەر و بابل و کۆمەڵگای ئیسلامی لە زۆر رووەوە وەك خۆی ماونەتەوە، بۆ نموونە:

- ژیانی ژن لە یۆنان بریتی بووە لە کاری ناو ماڵ و بەخێوکردنی منداڵ و لە جیهانی دەرەوەی ماڵ دابڕابوو و لە میتۆدۆلۆژیای یونانی 3 جۆر ژن وەك خواوەند هەبوون: أ – هیرا خواوەندی بە هاوسەر. ب- ئەفرۆدێیت خواوەندی لەشفرۆشی. ت- ئەسین خواوەندی جەنگاوەر. هەروا پیاو بۆی هەبوو ناپاکی لەگەل ژنەکەی بکات و خاوەن کەنیزە و لەشفرۆش بێت.
- لە یاساکانی سۆمەر(أ- بە پیاو مافی جیابوونەوەی داوە و ژن بێ نەبووە،(اور نمۆ): پیاو مافی کوشتنی هاوسەرەکەی هەبووە ئەگەر لەگەل پیاوێکی تر خەوتبێت(القوانین السومریه و القوانین البابلیه القدیمه، د. چیا فەخری عومەر، لاپەڕەی120 -121). لەیاسای حەمورابی، ماددەی 29 هاتووە: ئەگەر پیاوێك ماوەیەکی زۆر دوور کەوتەوە بەخۆی دیلی یان جەنگ یان بەر هێرشی دوژمن کەوتبێ مافی ئەوەی هەیە ژنەکەی بگەڕێنێتەوە تەنانەت ئەگەر بە پیاوێکی تر مێردیشی کردبێت وبووبێ بە خاوەن منداڵ. بە پێچەوانەوە ئەگەر پێوێك بە ئیرادەی خۆی دوور کەوتبێ بۆی نیە ژنەکەی بگەڕێنێتەوە(ماددەی30). لە یەکێك لەیاساکانی(ئانا اتیشو) هاتووە: ئەگەر ژنێك رقی لە

هاوسەرەکەی بوو و پێی بڵێ تۆ هاوسەرم نیت، سزاکەی هەڵدانیە بۆ ناو ئاو. بەڵام ئەگەر بە پێچەوانەوە پیاوەکە وا بڵێت، ئەوە هەر ئەبێ سزای(منێك زێو) بدا.

- لە کۆمەڵگەی ئیسلامیدا(سەلەفی و رەوتە ئیسلامییەکانی تر بیانەوێ یان نەیانەوێ)ئەم شێوە هاوسەرگیرانە هەبووە، بۆ نموونە: 1-زەواجی شغار(ژن بە ژن)، پێغەمبەر وتوویەتی(لا شغار فی الاسلام)، بەڵام لە کوردستان چەن خێزانی شغار رێکخراوە؟! 2- زەواجە ژنێك بە کۆمەڵێ پیاو(زەواج الرهت) 3-زەواجی میرات(پێدەڵێن زەواجی موقت، واتە زەواجی کوڕ لەگەل ژنی باوك، چونکە بە بەشێك لە میراتی دەزانن. 4- زەواجی ژنی شودار. 5- زەواجی ئیماء. 6- زەواجی(الخدن). 7- زەواجی بعول(ئەوەی ئیستا باوە). 8- زەواجی نعول لەگەل چەند ژنێك(فرە ژنی). 8- زەواجی ئەستبزاع. 9- زەواجی سەبی(کچەکە دەبێ قبووڵ بکات بە بێ مارەیی وەك بەشێك ناوماڵەی خۆی). 10- زەواجی گۆڕینەوەی ژن. 11- زەواجی موتعە. 12- زەواج لەگەل (صاحبات الرایات). ئیسلام بەشێك لەو هاوسەرگیریانەی نەهێشت، بەڵام ئێستا چەندین شێوەی زەواجی تر هەیە، وەك: 13- زەواجی مسیار. 14- زەواجی عورفی. 15- زەواج بە نییەتی جیابوونەوە. 16- زەواجی المهراب. 17- زەواجی جهاد. 18-زەواجی المصواب. 19- المصیاف. 20- المسفار. 21- المصیاع. 22- المقراز. 23 زەواجی تەحلیل(ماوە بە چاش).

زۆر کەس پێی وایە زەواجی تاك هاوسەری تاقە شێوەی هاوسەرگیریە، بەڵام دەبێ روون بێت کە پاش سەرکەوتن بەسەر کۆمەڵگەی کۆمۆنی دایکسالاریدا، پیاوسالاری بەناوی یاسا و ئاین مەزهەب و نەریت کورتی نەهێناوە لە سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی بەسەر ژن(دوا کۆلۆنی)و تا ئێستاش هەر بەردەوامە.

ئەنگلس لە(بنەماڵەی هاوسەری لە کۆمەڵگادا، ژنان لە کۆمەڵگەدا، مەجیدی مارابی، لاپەڕە 13) ئاماژە بۆ سێ جۆر هاوسەرگیری دەکات: (1-لە قۆناغی وەحشییەتی هاوسەرگیری بە کروپ بووە. 2- لە قۆناغی بەربەرییەت هاوسەرگیری جووت. 3-دەورانی شارستانییەت تاك هاوسەری مە زینای موحەسەن(ژنی هاوسەردار) و لەشفرۆشی تەواوکەری بوون. هەروا: شەڕی نێوان ئاشیل و ئاگامەمنون لەسەر ژنێکی کۆیلەدا دەخولێتەوە(ئەنگلس، هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 10)

بەدرێژایی مێژوو زانستی ئیتێس(رەوشت یان کورانێ)گۆڕانکاری بەسەر هاتووەو بەهەمان ئەندازە هاوسەرگیریش.

ئەو هەموو جۆرە هاوسەرگیریانە(بەپێی ناوچە و وڵات ئەنجامدەدرێن)، بۆنموونە هاوسەرگیری مسیار لە نێوان پیاوانی سعودی و ژنی یەمەنی رێکدەخرێت، چونکە لیرەی سعودی لە لیرەی یەمەنی بەبەهاترە و هەژاری بە هۆی جەنگەیانەوە بەربڵاوە، بۆیە هاوسەرگیرییەکە بۆ پیاوی سعودی زۆر هەرزان دەکەوێت.

مافی ژن لەسایەی ئەم ئایەتانەی خوارەوە ئەنجام دراون کە هەر وەك جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ 1948 کە وڵاتەکان ئیمزایان کردووە و یەك بە یەکیان بە بۆمبا و تیرۆر و بێکاری و هەژارکردنی سەدان ملیون مرۆڤ و بێکاری، پێشێلیان دەکەن:

نزیکەی 1400 ساڵە حکومەتە ئیسلامییەکان یان ئیسلام لە دەرەوەی دەسەڵات، کار بە دەقی قورئان ئەکەن. لە سورەتی نەحل 72 بۆ زەخرەف 32و لەوێوە بۆ آل عومران 36 و نساء 34و روم 30، ئەنعام و ئەسرا و ئەحزاب و حجرات و بقرە(ئایەتەکان لە وتارەکەی وتاری مسعود صبري-الجندرية رؤيه شرعية و سەرچاوەیتری ئینترنێت)وەرگیراوە:

1- قال الله تعالى: {نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ} [الزخرف: 32]

2- {فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ} [الروم: 30]

3- قال تعالى: {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34]

4- قال سبحانه: {وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ} [النحل: 72]

5- قال سبحانه: {وَلاَ تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ} [الأنعام: 151]

6- قال سبحانه: {وَلاَ تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلاً} [الإسراء: 32]..

7- آيات عن حقوق المرأة في سورة التوبة: قال الله تعالى: {وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيم

8- سورة الحجرات: قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِير}.[٥]

9- سورة النحل: قالِ اللهِ تعالى: {مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}.[٤]

10- سورة النساء: قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا}.[٣]

11- قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا}.[١]

12- له پەیجی(الفكره):

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢ آل عمران﴾

فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ﴿١١ النساء﴾

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ﴿٣٠

الأحزاب﴾
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ ﴿٣٢ الأحزاب﴾
لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا
خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ ﴿١١ الحجرات﴾
مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ﴿١١
الحجرات﴾
يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ
﴿٤٩ البقرة﴾
أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ
نِسَائِكُمْ ﴿١٨٧ البقرة﴾
قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
﴿٢٢٢ البقرة﴾
نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ
شِئْتُمْ ﴿٢٢٣ البقرة﴾
لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ﴿٢٢٦ البقرة﴾
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ﴿٢٣١ البقرة﴾
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ ﴿٢٣٢ البقرة﴾
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ
خِطْبَةِ النِّسَاءِ ﴿٢٣٥ البقرة﴾
لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا
لَمْ تَمَسُّوهُنَّ ﴿٢٣٦ البقرة﴾
زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ
وَالْبَنِينَ ﴿١٤ آل عمران﴾
فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ
وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ ﴿٦١ آل عمران﴾
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا
كَثِيرًا وَنِسَاءً ﴿١ النساء﴾
وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ
فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَالنِّسَاءِ ﴿٣ النساء﴾
وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ﴿٤ النساء﴾
وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالْأَقْرَبُونَ ﴿٧ النساء﴾
وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ
فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ ﴿١٥

النساء﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ﴿١٩ النساء﴾

وَلاَ تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ ﴿٢٢ النساء﴾

13- قوله سبحانه: وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى [الأحزاب:33]

14- قوله سبحانه: وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللاتِي لا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ

15- قال تعالى: ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾ [آل عمران: 195

بەو هەموو(فەرموودە و شەريعە و گشت شێوەكانی رەقابە بە كاميراشەوە و رێگری و ياسا و چاودێری و فشار و نەريتە)و بە (پۆليسی الامر بالمعروف و النهی عن المنكر)رەفتار لەگەل ژن دەكرێت، ئەوجا سەرئەنجام دەبينين ژن بووە بە كۆمەلەيەكی هاوچەرخ و لەشفرۆشی لەژێرناوی ئاين و بە پشتيوانی زانا ئاينييەكان بڵاوبۆتەوەو لەشفرۆشی نهێنيش زۆر زۆرترە و شوێنی(خۆشەويستی وەك ئەركێكی رەوشتانە و ئيستاتيكی مرۆيی)لەقكراوە بەهۆی ستەمكاری و كەپت و چاوديری ونەريت كە كەسايەتی شيزۆفرين پەروەردە دەبێ: وڵات كراوە بە سێزانيخانەيەكی ئێجگار گەورە و نهێنييەكانی بڵاوترە و مەترسيدارترە. بۆ گاڵتەجاڕی و گەمژاندنی خەڵك، پۆليس و مەلاكان دۆيان خۆشدەكەن بە دەستگيركردنی چەند لەشفرۆشێكی هەژار لە كناری شەقامەكان يان هەندێ موتێل و خانوو!

لە ئەوروپاشدا بۆ نموونە لەپاڵ حكومەت و ئەو هەموو ياسا و مافە مرۆييانە، لە هەر كيوسك و بانزينخانەك دەيان گۆڤاری پۆرنۆ دانراوەو بە هەزاران پەيج و ڤيديو و ريكلام و كەناڵی تەلەفزيون و لە شوێن وێستگە و ديوارەكان بە وێنەی سێكسی كچ، هەروا بۆ كۆمپانيا و بەرهەمە تازەكانيان پەرەيان پێدەدرێ.

لينين لەبارەی(پێنجەمين كۆنگرەی جيهانی لە دژی بازرگانی بە كيژان)لە لەندهن رێكخرا ئەم وتارەی نووسيوە:

(دۆقێكان، كۆنتيسەكان، ئوسقوف و قەشەكان، حاخامەكان،

فەرمانبەران و پۆلیس و، هەموو جۆرە پیاوە بۆرژوا خێرخوازەکان لیهاتوویی خۆیانیان پیشاندا! بەم بۆنەیەوە مەزی خواردنی ئاهەنگەکە و ئاهەنگی پێشوازیکردنی گەورە بەڕێکراو وتار لەبارەی زیان و نزمی سۆزانی خوێندرایەوە!

بەڵام ئامرازەکانی ئەو خەباتە چ بوون کە ئەو نوێنەرە بۆرژوازییە ڕێکپێشانەی ئەو کۆنگرەکەیە، داوایانکرد؟ دوو ئامرازی سەرەکیان پێکهێنابوو: ئاین و پۆلیس. هەردووکیان وەك خۆیان دەڵێن، متمانەترین و دابینترین ئامرازن لە دژی کاری سۆزانی!

یەکەك لە نوێنەرە ئینگلیزییەکانی کۆنگرەکە شانازی بەوە دەکرد-وەك هەواڵنێری((ڕۆژنامەی گەل)) کە لە لایبزك دەردەچێ، رایگەیاند- لە پەرلماندا یاسای سزای جەستەیی بەڕێکردووە بە ئەوانەی کاری زیناکاری بەڕێوە دەبەن. ئەمەیە پاڵەوانی((شارستانی- متمدن) بە لەناوبردنی سۆزانی.

خانمەکی کەنەدی خۆشحاڵی خۆی دەرخست بە پۆلیس و چاودێری پۆلیسی ژن لەسەر ژنە((بە ڕەوشتەکان))، بەڵام لەبارەی زیادکردنی کرێی کاری کرێکارانی ژن، تێبینی ئەوەی هەبوو کە ئەو ژنانە شایەنی زیادکردنی کرێی کار نین.

قەشەیەکی ئەڵمانی، بەربڵاوبوونی ماتریالیستی سەردەم کە لەنێو گەلدا لەزیادبووندایە، مەحکومکردو، بەبڕوای ئەم، ئەو ماتریالیستییە دەبێتە هۆی بڵاوبوونی خۆشەویستی ئازاد.

کاتە گونتەر(نوێنەری نەمسا)هەوڵیدا مەسەلەی هە کۆمەڵایەتییەکانی سۆزانی، دەستکورتی و کەڵەکەواری خێزانە کرێکارییەکان، سەرمایەگوزاری بە کاری منداڵ، مەسەلەی نیشتەجێبوون کە بوو بە کێشەیەکی لەرادەبەدەر، هتد...، بورووژێنێ،- بە هاتوهاواری دوژمنکارانە، ناچاریان کرد، بەدەنگ بێ!

بەڵام نوێنەرەکان بەخۆیان باسی لایەنی ئامۆژگاری و ئاهەنگەکانە لەبارەی پایەبەرزەکان کرد. بە نموونە کاتێ ئیمپراتۆری ئەڵمانیا لە بەرلین سەردانی خانوویەکی منداڵهێنان دەکا و بە ئەوەی خاوەن شکۆ بە وێنەی ئەو دایکانە هاوسەرگیریان نەکردووە، ئەنگوستیلە دەکەن بە پەنجەی منداڵە"ناشەرعییەکان"!

ئالێرەوە دەتوانین بزانین چ دووڕووییەکی قیزەوەنی بۆرژوازی لەو کۆنگرە ئەریستۆکراتییە بۆرژوازییانە، باڵادەستە. ساختەچییەکانی کارە خێرخوازییەکان و پشتگیرکەرە پۆلیسییەکان لە گاڵتەجاڕی بە نەداری و

پەککەوتەیی لەپەناو((لەناوبردنی سەزانی))کە ڕێك لەلایەن ئەریستۆکرات و بۆرژوازییەکانەوە پشتیوانی دەکرێ، کەدەبنەوە. (لە رابوتشایا براڤدا، ژمارە 1، 13/7/1913 جلدی23، لاپەڕەی 331ـ332).

(دریژەی هەیە)

لیر پاشاو ئەزموونێك لەتراژیدیا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

لەزۆربەی تراژیدیاکانی شکسپیردا هەمیشە هێزی شەڕ بەسەر هێزی خێردا زاڵە، بەیێ لە لیرپاشاش دا، بەچاوی خۆمان مەرگی پاشاو کچە راستگۆکەی دەبینین، کە نەیانتوانی کۆتایی بەغەدرو خیانەت و تەماعکاری بێنن و دنیا لێو لێوکەن لەراستگۆیی و خۆشەویستی راستەقینە.

شکسپیر لا تەنیشتەکی لەتراژیدیا یەکدا نیشاندا ین، کە هەر تەنها لەدایك بووی کۆمەڵگای ئینگڵتەرا یا ئەوروپا نین، بەڵکو ئەمە کولتووری زێرینەی مرۆڤایەتی ئەمڕۆیە ، نەك هەر تەنها لەسنووری وڵاتێك، یا لە دەوروبەری زەمەنێکدا، نەخێر ئەمە دەرهاوێشتەیەکی بێ سنوورەو بۆ هەموو وڵاتێك و بۆ هەموو سەردەمانێك بەردەوامی هەیە.

بەیێ ڕەخنەگری بەریتانی (ئەدوارد بۆند) دەڵێت: ئەم هەموو توندو تیژی و تاوانکارییە لە کۆمەڵگای ئەوروپادا شایەستەی ریسوا کردنە، چونکە ئەوەی هەیە مایەی شەرمەزاری بوونە.

شکسپیر دەیەوێت بڵێت لەهەموو سەردەمەکاندا گوتنی هەقیقەت تفت و تاڵەو هەندێ جاریش باجی قورسی لەسەرە.

هەموو کەسێك بەرگەی هەق پەرستی ناگرێ، بەپێچەوانەکەی ستایش و پیا هەڵدانی ناڕاست، لای هەندێ کەس بەهەند وەردەگیرێن و ڕێزیان لێ دەگیرێت .

لەو تەی تراژیدیای (لیر پاشا)ی شکسپیر لەساڵی 1606 ەوە بۆ یەکەم

جار نمایش کراوە، تاوەکو ئەستاکە بەسەدان شەواز و لەلایەن چەندین گەورە دەرهێنەری شانۆیی و سینەمایی لە جیهاندا نمایش دەکرێت، کەچی وەك ئەوە وایە کە بۆ یەکەمجار، لیر پاشا ببیندرێ. کاتی خۆی شکسپیر بیرۆکەی ئەم نمایشەی لەداستانەکی (سبنسر) بە ناوی (شاژنی جنۆکان) وەرگرتووە، کە کولتوورێکی کۆنی ئینگلتەرایە .

شانۆگەریەکە سەربوردەی پاشایەکی بەریتانی دەگێڕێتەوە کە کاتی خۆیو لەتەمەنی لاویتی دا سوارچاکەکی لەهاتوو بووە، بەڵام دواتر کە دەکەویتە تەمەنەوە، بڕیار دەدا ئەو دەسەڵاتە و موڵك و سامانەی هەیەتی، بەسەر سێ کچەکانی(گۆن ریل، ریگن، کۆردیلیا) دابەش بکات، داواشیان لێ دەکات، هەریەك لەوان هەستی تایبەتی خۆی بەرامبەر بەو عەدالەتی و خۆشەویستیەی باوکیان دەربڕن.

کچە گەورەو کچە ناوەندیەکەی، بەزمانەکی لووس دەکەونە بەر مەدح ستایشی خۆشەویستی خۆیان بۆ باوکیان، بەڵام کچە بچووکەکەیان ناتوانێت درۆ لەگەڵ باوکی بکاو دەڵێ خۆشەویستی ئەوان من و تۆ تەنیا خۆشەویستی کچێك و باوکێکە، ناتوانێت لەوەندە زێتر ستایشی دەرزنانەی باوکی بکات، ئەمەش دەبێتە مایەی توڕەِ بوونی باوکی و وای لێ دەکات، کچەکەی پێِشکەش بە پاشای فەرەنسا بکات و لەمەملەکەت بەدەری نێ .

دواتر کە زەمەن دێ و زەمەن دەڕوا، درۆو راستیەکان دەردەکەون و هەموو شتێ ئاشکرا دەبێت، ئەو دوو کچەی دەسەڵات و موڵکی پاشایان بەسەردا پەخش کرا، هەوڵ دەدەن، پاشای باوکیان لەدەسەڵات رووت کەنەوە، پاشان پیلان بۆ لەناو بردنی دابنێن .

بەڵام کاتێ پاشا پیلانەکەی بۆ ئاشکرا دەبێ، بەنهێنی لەدەست پاسەوانەکانی کۆشك و پیلانی دوو خوشکەکە وەك شێت رادەکا، تاجەکی پێیەوە موچە لەسەر دەنێ بەدەم گەرانیەکەوە کەکەس تێی ناگاو دەکەوێتە نێو گێژەنەی زریانەکی توندو لەکاتییدا لەگەڵ کچە خۆشەویستەکەی سەر دەنێنەوە،

ئەم تراژیدیایە لای زۆربەی کۆمەڵگاکانی دنیا بیندراوە، بەڵام هیچ نمایشێك کۆتایی بۆ لیر پاشا ناهێنێ، بەڵکو لیر پاشا بە ئایدۆلۆژیایەکی ترو فۆرمەکی تر دیسان دەگێڕرێتەوە، بە ئەوەی سەر لە نوێ دەرسێکی تر لە بێ نەمەکی و خیانەتکاری و دوو روویی بەڕێتەوە.

بەیێ (کامەران رەئووف) پەنجەی لەسەر دەقێك داناوە، کە لە رووی ئایدۆلۆژیاو واقیع، هاوکوفە لەگەڵ ئەمڕۆی مرۆڤایەتی بەگشتی و ژیانی کۆمەڵگای کورد بە تایبەت، لە سەردەمەکی پڕلە ململانێ و سەردەمەکی پڕ لەخۆپەرستی و خوێن خۆری، لە پێناو دەسەڵات .

لە لایەکی ترەوە(کامەران) کاراکتەرەکی بژاردە کردووە ، کە رەنگە

ئەو كاراكتەرە بێت، بتوانێت تێنوویەتی مرۆیی و هونەریی ئەو بەتەواوی بەیەكەوە بشكێنێ .

گرنگ لە بەرجەستە كردنی كاراكتەری (لیر پاشا) نواندنی جەستەیی نەبوو، گرنگتر لەوە نیشاندنی دیوی ناوەوەی لیر پاشا بوو، بەهەموو زام و رق و غەدرە ون بووەكانی.

دیوی ناوەوەی كاراكتەرێك كە غەدر شێتی كردو كردی بە كەسێك بە زیندوویی مەرگی خۆی بە چاوان ببینی.

بۆیە گرنگ بۆ ئەكتەر ئەوە نیە، ئەداو فۆرمێكی گوزارشت بەخشت بداتێ، گرنگتر لەوە ئەوەیە ئەو ئەكتەرە ئەو دەسەڵاتەی هەبێ ناخی ئەو كاراكتەرەت لە سەر شانۆدا بۆ هەڵڕێژێ.

تا ئەكتەریش بەر لە بینەر ژانی ئەو كاراكتەرە نەگوازێتەوە ناو رۆحی خۆی ، وەك گواستنەوەی خوێنی كەسێك بۆ كەسێكی تر، ناتوانێت كارێك بكات ، دڵنیا بێت لەوەی تۆ وەك ئەكتەر خیانەتت لە كاراكتەرەكەت نەكردووە، یا راستگۆ بوویت لەگەڵیدا.

لەو حاڵەتانەیە هەندێ كاراكتەر مۆركێكی ئەبەدی بەرووی ئەكتەرێكەوە دەلكێنن، كە تا مردن و دوای مردن، هەندێ كاراكتەر دەبنە شوناسی هەندێ ئەكتەرو پێی دەناسرێنەوە، وەك شوناسی زۆربا بۆ ئەنتۆنی كوین .

ناسینی (لیر پاشا) تەنیا لەبەسەرهاتە تراژییەكەی دانیە، بەڵكو لەناسینی خودی (لیر پاشا) خۆیەتی، لەرووە مرۆیی و سایكۆلۆژی و ئەخلاقی و ئایدۆلۆژیەكەیەوە، بۆیە كە دەچیتە بەرگی لیر پاشا، دەبێت بەرگەی ئەو بروسكە دەرونیەت گرتبێ، كە وەك مرۆڤ لە رەگو ریشەوە هەڵی كێشاوی، تا لە زیندانی كۆشكەكەت مابیت، پاڵت پێوە دەنێن بەرەو روخانی دەروونی..

بینەر بەحاڵەتێكی نا سەقامگیر دەتبینی، هەست دەكا مرۆڤێكی ئاسایی نیت، وەك كەسێكی خۆپەرست و هەڵچوو دەردەكەوێ، بڕیارەكانت راگوزارو بەپەلەن، بەشێوازێكی نامەسئولانە و نا عەقلانیەت بریار دەدەیت ، هەموو شتێ بەرەو شێواندن دەچیت…

كامەران بەو شێوەیە لیر پاشامان نیشان دەدات و ئەو حاڵەتە دەروونیەمان بۆ ئامادە دەكات، لە لیر پاشا چاوەڕوانی دەكەین.

بۆیە بینەر لەسەرەتادا رقی لەهەڵسوو كەوتی نامەسئولانەی لیر پاشا دەبێتەوە، بەڵام دواتر هە هەست دەكات ئەو پاشایە غەدری لەخۆی كردووە و بەرهەمی هەڵەكانی وەردەگرێتەوە، بە لە دەست دانی دەسەڵات و بێ نمەكی كچەكانی بەهۆی ئەو تەمەعكارییەی بەرچاوی گرتوون، وردە وردە بینەر سۆز دەیگرێ و ئاواتی ئەوە دەوازێ ئەوەی روخاوە راست بكرێتەوە.

دەرهێنان

كامەران ڕەئووف دوای هەموو ئەو چەند ئەزموونە شانۆییانەی لەگەڵ چیخۆف و ستایلی چیخۆف نیشانی داین، چ وەك دەرهێنەر چ وەك ئەكتەر، ئەمجارە دەخزێتە سەر شكسپیرو كاراكتەرێك لەكاراكتەرە هەرە كاریگەرەكانمان بۆ بەرجەستە دەكات، كە هەموو ئەكتەرێك ئاواتی ئەوە دەخوازێ خۆی لەو ئەزموونە قورسە بدات و یا خود ببێت بەئەكتەرێكی بەشداربوو لە(لیر پاشا)دا .

بۆیە پێم وایە بژاردەی (لیر پاشا) بۆ شانۆی كوردی لە چەند جەمسەرێكەوە بایەخی خۆی هەیە.

لە رووی پراكتیكییەوە بینەری كورد ئاشنا بوونی بەتراژیدیاو كاراكتەرە ناودارەكانی شكسپیر كەمە، ئەگەرچی لەواقیع دا هەر خۆی پارچەیەكە لەو واقیعەو لەواو لەوە لە تراژیدیا.

بۆیە بیر كردنەوە لە (لیر پاشا) بۆ پڕكردنەوەی ئەو بۆشاییە گرنگی خۆی هەیە .

2.كاراكتەری (لیر پاشا) نزیكترین كاراكتەرێكە لەرووی شێوەو فۆرمەوە بۆ (كامەران) بەتایبەت لە رووی تەمەن و فۆرمی نواندن، بۆ بەرجەستەكردنی توانا جەستەیی و فیزیكییەكانی لەو كاراكتەرەدا، كە كاراكتەرێكی كاریگەرو ناخ هەژێنە وفەزایەكی بەرفرەوان بە كامەران دروست دەكات، كە باشترین تواناكانی بەرجەستە بكات.

3. ئەم تێكستەو ئامانج و فەلسەفەكانی، گونجاوترین تێكستە بۆ بەرجەستە كردنی ئەوەی ئەمڕۆ لە كۆمەڵگای كوردی دا روو دەدا، لەخیانەتكاری و تەماعكاری لەسەر دەسەڵات و خۆپەرستی دا .

كار كردن لەتراژیدیاكانی شكسپیر لەشانۆی كوردی دا بە دەگمەنە وەك شانۆ، مەگەر كۆمەڵێ ئەتروحەی قوتابیانی لە دەرچێت، چونكە تا ئێستا شانۆی كوردی بەهۆی لاوازی زۆر لە پێكهاتەكانی، بەتایبەت ئەكتەری پرۆفیشناڵ و پێداویستییەكانی شانۆی كلاسیكی لەرووی جلو بەرگ و دیكۆرو ئیكسسواراتی دیكە خۆی لە شكسپیر نادا، ئەوە جگە لەوەی شانۆی شكسپیری تایبەتمەندی خۆی هەیە، دەبێت ئەو تایبەتمەندیانە بڕەخسێ بۆ بەرهەم هێنانی بەرهەمێكی شانۆیی، بەر لەهەمووشیان ئەكتەری شكسپیریی .

كامەران لەدەرهێناندا لەرووی فۆرمەوە نەیتوانیووە لەو چەند نمایشە جیهانیانە تایبەتمەندی خۆی هەبێت، كە دەربارەی لیر پاشا نمایش كراون، بەڵكو لەشێوەدا لەدەوری یەك بازنەدا دەسووڕێنەوە، بەڵام بۆ شانۆی كوردی شتێكی تازەیە، كە بینەری

کورد لیر پاشا ببینە و ئاوەزانی ئەو کاراکتەرە تراژیدیە بێت کە شانۆی جیهانی هەژاندووە.

لە بەشی یەکەمی شانۆگەریەکەدا سیمای کلاسیکی کۆشك و تەلاری ئینگلیزی و جلو بەرگی بنەماڵەی پاشازادەکان و دەست و پەیوەندەکانیان، دەروازەیەکە بۆ رەسم کردنی شوێن و مەرکە کلاسیکییەکە کە تایبەتمەندی خۆی پێوە دیارە، پاشان دیکۆری تەڵەکانی جاڕجاڕەکە هەر زوو ئەو هەستە لا گەڵاڵە دەکات، کە ئەمە شوێنێکە بۆ چنینی پیلان و هەڵەکانی تاوانباری، هەموو ئەوانەش کەوتونەتە ناو چوارچیوەی ئەو تەڵانە لەو تاوانکاریانەدا تێوە کڵاون و گەمەی خۆیان دەکەن لەرووداوەکاندا.

ریتمی نمایشەکە لە دەستپێکی شانۆگەریەکەدا زۆر هێورە، بەڵام دواتر لەگەڵ بەرەو پێشەوە چوونی رووداوەکان، بەرەو هەڵکشان دەچێ .

بینەر هەست دەکات پەڕینەوە بۆ بەشی دووەم خێرایی پێوە دیارە، چونکە دەرهێنەر هەوڵی کورت کردنەوەی کۆمەڵە دیمەن و رووداوو دیالۆگی داوە، کە لە بایەخی سروشتی نمایشەکە کەم دەکەنەوە، چونکە نەشوونوما کردنی ململانێکان بەشێوە سروشتیەکەی خۆیەوە، هاوسەنگی شانۆگەریەکە رادەگرێو دەرفەتی دەستە بەر بوونی چێژ دەپارێزێ.

دەرهێنەر هەوڵی ئەوە دەدات قورسایی خۆی بخاتە نێو رووداوەکانی دوایی و خۆی لەدیالۆگە سەرەتاییەکانی نێو کۆشکی پاشایەتی رزگار کات و شانۆگەریەکەی تەواو کورت کردۆتەوە، زۆر لە دیمەن و دیالۆگەکانی هەڵگرتووەو بە خیرایی بەسەر دیمەنەکاندا تێپەڕیوە، بەڵام کەم و زۆرێك بونیاتی درامی نمایشەکەو کرۆکی روداوەکانی پاراستووە.

دەرهێنەر پێویستی بەوە هەبوو زێتر لەسەر مەرگەساتی کوشتنی لیر پاشاو کچە خۆشەویستەکەی بوەستایە و جەختی لەسەر سینۆگرافیا بکردایەوە، بەتایبەت موزیك و رەنگ کە دیمەنەکەی وەك پێویست تێر نەکرد.

لە دەرەوەی سیناریۆی دەقەکە دەرهێنەر بە تێر کردنی دیمەنەکان پێویستی بەچەند دیمەنێکی درامی هەبوو بە دەوڵەمەند کردنی سینۆگرافیا.

دەنیام دەرهێنەر مەعریفەیەکی زۆری لەسەر ئەو نمایشانەی (لیر پاشا) هەبوو، رەنگە بەشێکیش لەو نمایش و فیلمانەی بینیی بێت کە رۆڵی (لیر پاشا)یان بەرجەستە کردووە، لەوانە نمایشی گەورە ئەکتەری بەریتانی (ئەنتۆنی هۆبکنز) کە خاوەنی

خەڵاتی ئۆسکارە، لە پێشەوەی ئەو ئەکتەرە جیهانیانەیە کە سەرکەوتوانە ڕۆڵی (لیر پاشا) ی بینیووە، بینەر هەست دەکات کامەران لەك نزيك بوونەوەیەکی زۆری هەیە لەگەڵ (هەبکنز) لە بەرجەستە کردنی کاراکتەری لیر پاشادا.

هەروەها ئەکتەری ناسراوی جیهانی (باتشینۆ) بۆ 13 جار ڕۆڵی لیر پاشای لەشانۆو سینەمادا بینیووە، خۆی دەڵێ بەڵام تا ئێستا هەست دەکەم مافی تەواوم بەو کاراکتەرە نەداوە.

بە گشتی شالیر هەر تەنها تاقیکردنەوەیەك نەبوو بۆ کامەران ، بەڵکو هەموو ئەکتەرە بەشداربووەکانی خستە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی سەخت.

ئەو ئەکتەرانەی بۆ کاراکتەرەکانی لیر پاشا بژاردە کرابوون بەگشتی، هەر یەك لەوان و بەڕێژەیەك تیگەیشتنێکی باشیان بۆ کاراکتەرەکانیان هەبوو، لەوانە:

گۆن ڕیڵ (هیرۆ جەواد)

کچە گەورەی لیر پاشایە، ڕووی دووەمی شەڕی ململانێکە بوو لەگەڵ خێردا

(گۆن ڕێڵ) کە داڕێژەری پیلانی کوشتنی باوکیەتی، لەو نمایشەدا دەبێتە هێمای خیانەتکاری و تەماعکاری و چاوچنۆکی، بەمەش سەراپای مرۆڤایەتی ڕوو بەڕووی شەرمەزاری و ڕەشبینی دەکاتەوە.

هیرۆ جەواد لایەنی دووەمی هێزی دراماکەی هاوسەنگ ڕاگرتبوو بەرامبەر لیر پاشا و ئاستی ململانێکەی توندتر دەکرد، ئەو دە ڕەقی و دەمار گرژیە توندەی نواندنی هێرۆ هەرگیز لەکێش و بەهای هاوسەنگی نواندنی ئەوی کەم نەکردەوە، بەڵکو هەموو ریتمەکان بە شێوەیەکی سروشتی قەدی خۆیان گرتبوو، هەموو هێزە داهێنانەکەی هێرۆ لەو بوێری و تێگەیشتنە بوو لە کاراکتەرەکەی خۆی .

بەهلول (ئەژین حەمە نوری)

بەهلول کاراکتەرێکی هوشیارو عەقلی کراوەی پاشا بوو، یەکێك بوو لەکاراکتەرە هەرە نزيك و باوەڕ پێکراوەکانی پاشا ، هەمیشە پاشا گوێڕایەڵی بۆچوونەکانی بوو.

ئەژین – ئەکتەرێکی لەوەشاوە بوو بۆ ڕۆڵی (بەهلول) لە بەر ئەوەی لەش و لارێکی پەهلەوانی و لاستیکی باشی هەبوو، لە ڕووی ئەداش توانی ئەدایەکی ستاتیکی جوان بەرجەستە بکات، ئەمەش لەزۆرینەی ئەکتەرەکانی تری جیا دەکردەوە.

کینت (ئالان هادی)

لە هاوڕێ نزیکەکانی پاشا بوو، بەهۆی بەرگری کردن لەکچە

بچوك و دەسەزەكەی.
لیر و بەرگری كردن لەراستی شار بەدەر كرا.
لە تاڵترین ساتەكاندا بەفریای پاشا كەوت، لایەنگیرەكی دەسەزی هەق بوو.
بە یەكەمجار ئالان م لەسەر شانەدا بینی، لەدەرفەتەكی شایەستەو لەرۆڵێكی وا گرنگ و لە نمایشەكی وەك لیر پاشا.
هەستم دەكرد زۆر بە پەرۆشی رۆڵەكەی خۆیەتی و زۆر بە جدی كار بە سەركەوتنی كاراكتەرەكەی دەكات .
ریگن (رێژە ئومێد)
كچی ناوەندی پاشا بوو، ئەویش كەسی دووەم بوو لەو تاوانبارانەی پلانی كوشتنیان بۆ باوكیان دانابوو.
رێژە بە هێمنی كەوتبووە ژێر سێبەری خوشكی گەورەی، ئەو توندو تیژییەی پێوە دیار نەبووكە لە هەردا هەبوو، بۆیە كاراكتەرەكەی هاوسەنگ بوو.
تەمای هەژار (سالار ماهیر)
كوێری لای شكسپیر مانایەكی جیاوازی هەیە لەوەی كەسێك بینایی لەدەست بدات، بەڵكو لای بینایی مرۆڤ لەرووناكی مێشك دایە نەك لە دیدەكانی، بۆیە تەمای هەژار لە نێوەندی كۆمەڵگایەكدا شوێنەكی بە نامێنێتەوە.
تەمی هەژار یەكێك بوو لەوانەی بەنابینایی رێ نیشاندەری (لیر پاشا) بوو، لەكاتێكا پاشا چاو ساغ و تەواو نابینا بوو.
(ماهیر) وەك ئەكتەر جەستەیەكی چاپووك و زیندووی درابوو، لەسواڵكەرێك نەدەچوو، دەبوا لاوازترو بێ هێزتر دەركەوتایەو لە كاراكتەرەكەی نزیكتر بوایە.
كوردیلیا(هیڤی جەبار)
كچە بچووكەكەی لیر، راستی نەگۆڕییەوە بەماڵی دنیا و تا دوا هەناسە قوربانی بەخشی لە پێناو راستی دا.
كاراكتەرێكی هێمن، هاوسەنگ ، دوور لە هەڵچوون.

بێ دەنگی شەوی بۆندار.. یووسف مەنتک

ڕۆمان لە نووسینی نووسەری تاراوگە نشین ئەنوەر ئەڵمان،

خو□نندنەوەی ڕۆمانی بێ دەنگی شەوی بۆندار ، کاریگەری بابەتەکە و فرەدەنگییەکانی جێ سەرنج و بایەخ بوون بۆیە ئەم چەند دێرەم بە پێویست زانی بیانووسم هیوادارم توانیبێتم خشتێکم بۆ بابەتەکە زیاد کردبێت، لایەنی هونەری وتەکنیک وفۆرمی گێرانەوەکان من زۆر ناچمەسەری ئەوە جێ دەهێلم بۆ ڕەخنەگران وپسپۆڕانی بواری ئەدەبی هونەری گێڕانەوە.
لە ڕووی تێماوە ڕۆمانەکە، فرەدەنگ و فرەڕەنگە، ئەمەش بە بروای من سروشتی پلۆت و بنیاید گێڕانەوەکە وای خواستووە، چونکە کاتێک واقیعێك لەناو ڕۆمانەکە دەخولقێنی تێیدا لە ڕووی نەتەوەییەوە کورد، عەرەب، فارس و جوو و ئاشووری و ئەرمەن بن و لە ڕووی ئایینەوە ئیسلام جوو، مەسیحی و ئایینی دیکە بن، ئەوا پیویست دەکات ڕۆمانەکە درەدەنگ و فرەرەنگ بێت. فرەدەنگ بەو مانایەی دەبێ گێڕەرەوە لەناو ڕۆمانەکە دەرفەت و بوار بداتە هەر یەک لەوانە لە ڕووی نەتەوەیی و ئایینییەوە گوزارشت لە خۆیان بکەن. فرەڕەنگە بەو مانایەی هەموو ئەمانە لە شوێنێک ژیاون پێیدەڵێن کوردستان. ئەو نیشتمانەی خودان مێژووی سەردەمەکانی میتانی و میدیایی و سۆمەری و ئاشووری و ساسانییە. لەم ڕۆمانەدا هەموو ئەمانە بەیەکەوە نیشاندراون. ئینجا بە هۆی سەپاندنی کولتوور و ئایینێکەوە، کە ئایینی ئیسلامە نەتەوە و ئایینیەکانی تر پەراوێز دەخرێن. ئایین دێت زۆر کولتوور و دابونەریت لە بەرژەوەندی خۆی دروست دەکات و دەیانکات بە ڕێسا.

ئەم ڕۆمانە بە پێشەکییەکی ڕۆمانووس “شێرزاد حەسەن”، کە تێیدا ئاماژە بە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە دەکات. هەروەها لەوێدا ئەوە دەسەلمێنێت ئەم دەقە نۆڤلێتە، نەک ڕۆمان. ئەویش بە گەڕانەوە بۆ مێژووی نۆڤلێت لە ئەدەبی کوردیدا. بنەمایەک بۆ نووسینی دەق دادەنێت ئەویش بنەمای داهێنانە. ئەمە پنتێکی جەوهەرییە لەوەی لە ئەدەبی کوردیدا هەمیشە ئەو قسەیە باوە من یەکەم کەس بووم ئەوەم نووسیوە! ئەم شەڕی یەکەم کەس بوونە کولتوورێکی خراپی مێژووی ئەدەبی کوردییە، گرنگ ئەوەیە دەقەکە تا چەند داهێنانی تێدایە، تا چەند نوێیە و بەشدار دەبێت لە پێشخستنی ڕەوتی ئەدەبی کوردی. ئەم

قسەیەی “شێرزاد حەسەن” ڕێک پڕ بە پێستی ئەم دەقەیە، چونکە ڕۆمانووس توانیویەتی زۆر جوان وێنە و تابلۆی کوردستان لە رووی پێکهاتە ئیتنی و ئاینییەکانەوە بکێشێت. بۆ ئەمەش زۆر جوان سوودی لە مێژوو وەرگرتووە، بەلام ڕۆمانووس مێژووی دووبارە نەکردۆتەوە، بەڵکوو مێژوو و واقیعێکی تری خولقاندووە، کە هیی ناو ڕۆمانەکەیە. بۆ نموونە کاتێک باسی “کەریمی عەلەکە” دەکات، وەک فیگەرێکی مێژوویی، کە پیاوێکی مەسیحی بووە و کراوەتە وەزیری دارایی لە حکوومەتەکەی شێخ مەحموودا. ئەمەش هەوڵێکە بۆ ئەوەی ئەم خاکە، خاکی هەموان بووە. ئەم پیاوە کەسێکی ڕاسگۆ بووە خەمی خەڵکی بووە و هەمیشە یارمەتی هەژاران و برسی و کەسانی لێقەوماوی داوە بەبێ ئەوەی لایەنی ئایین و نەتەوە بکاتە پێوەر، بەڵکوو وێنەیەکی ڕاستەقینەی مرۆیی نیشانداوە. ڕۆچۆتە قوڵایی مێژوو ئاماژە بە هەموو پێکهاتەو ئازارەکانیان بکات، کاراکتەرەکانی نێو ڕووداوەکانی ڕۆمان بە ڕاناوی کەسی یەکەم و سێهەمن، بوونی فلاش باک و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو، دەلالەتی ڕەسەنایەتی و خودان مێژووییە، بوونی کۆمەڵێک کۆد و سیمبۆل، ل□ نێو ئاخافتنی کاراکتەرەکان و شوێنەجیاوازەکان بای□تی ڕوداوەکانی بەهێزترو هونەری جوانتر پیسان دەدەن.

هەندێک برین هەن ل□ ناو کۆمەڵی کوردەواریدا ڕۆمانەکە تیشکی خستوونەتەسەر. بۆ نموونە شادومان خۆی هەڵدەدێرێت تەنیا بە هۆی ئەوەی لە ڕووی جەستەییەوە نێرەمووک بووە و لە لایەن تا□□کانی کۆمەڵگەوە ڕەت کراوەتەوە. ئەمەش بە هۆی کولتوورەوەیە. پیشاندانی ڕۆشتن بە ڕیگەی قاچاغ بە بڕوای من پیشاندانی کۆچی بەردەوامی کوردانە بە درێژایی مێژوو، ئەویش بە هۆی داگیرکاری لە لایەن نەتەوە و وڵات□انی زلهێز و دەوروبەرەوە. دادگاییکردنی سەردار لەژیر سێبەری ئایەتولا خومەینی، شەڕی ئێران و ئێراق، تام و بۆن لەدەستدانی زاگرۆس، ه□ل□د□رانی شادومان و مردنی ه□گ□ر وەک قوربانییەکی کۆچ بەرەو تاراوگە، خۆپیشاندانەکانی شاری هەولێر لە ٣.٥. ١٩٨٣، دروستکردنی پاسەپۆرتی تەزویرو گۆڕینی ناوشوناسی مەتی یووسف بۆ سەردار، خواردنی پۆستاڵ لە خەوندا بە خەیالی گیپە، وکاریگەرییەکانی شەڕ بەسەر تەواوی تاکەکانی کۆمەڵگە، خواردنی ناوساجی لە ڕێگەی قاچاخ، مانەوە لە کەمپ، کەسێتی ژنی لیسبە و مرۆڤی نێرەمووک، گرانی لەسەردەمی جەنگی ئێران و ئێراق، قەرەباڵغی وتێکچرژانی شەقامەکانی تاران و بێ سەرو بەری ڕێگەو بان و هاتوو چۆ، بەراورد کردنی سەردەمی شا وەک بەهەشتێک و بە جەهەنەمی سەردەمی کۆماری ئیسلامی ئێران، ڕووداوی سەیارە، فڕۆکەخانە، چوون

بەرەو ئەوروپا، هەموو ئەمانە دەلالەتی پێکهاتەو واقیعی کۆمەلگەی ولاتانی ئیسلام و کوردستانی داگیرکراو دەکەن بە هەموو پێهاتەکانییەوە، هەریەکەیان بەخۆیان کەدو سیمبولەکن. لە کۆمەلگەیەکدا کە شەڕو مالوێرانی وکۆچ بووەتە کولتووری زالەی ژیانی ڕۆژانەی هاووڵاتییەکانی.

نیشتمانێک بەتام وبۆی ئازارو ئەشکەنجەی هاووڵاتییەکانی بەدەستی داگیرکەران، لەم وولاتی ویرانەی داگیرکراوە کورد بوون چەندە زەحمەتە، مەسیحی و جولەکە و ئەرمەنی بونیش هەروا زەحمەت، مرۆڤ گەلێک لە سەر خاکی باب وباپیران، لەسەر خاکێک لەدایک بوو، خاوەنی ڕەگەکی قوڵی مێژوو کولتوور، داب ونەریت، خاوەنی سەدەهاو دەیەها بیرەوەری و بەسەرهات و داستان، بە هۆی سیاسەتی داگیرکاری بەردەوام شەڕو کوشتن وزیندان و چەوساندنەوەی خەڵکە ڕەسەنەکە. خەبات بە بچوکترین وسەرەتایی ترین مافەکانی ژیان قەدەغەیە و، زیندانەکان تەژی لە هاووڵاتیانی، بە هۆی سیاسەتی جیاکاری و نادادپەروەری، بەهۆی نەمانەوەی مانایەک، هیوایەک بە ژیان، ناچار بە کۆچ دەکرێن، بە هۆی کوردستانی بوون و جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و ئیتنیکی وەڕەگەزییەوە، سەرجەم پارچەکانی تری کوردستان لە ژێر چەپۆکی سیاسەتی داگیرکەراندایە. وەک کوردێک ژیانکردن زەحمەتە و دۆزەخێکە بەخۆی بە کەمینەکانی تریش هەمان حیساب وکیتاب. بە دەرباز بوون لەم دۆزەخەدا مرۆڤ بەداوی ڕێگەیەکدایە ئەویش کۆچکردنە، ئەوتا بابەتی ڕۆمان پێمان دەلێ هەرچی کوردستانی ڕەسەن هەیە، بیر لە دەرچەیەک، ڕێگەچارەیەک دەکاتەوە کۆچ بەرەو هەندەران بکات، بۆ دوونیایەک و زەمینەکی تر بە هیوای ژیانێکی ئارامترو ئاسوودەتر.

ئەرکی وەزارەتی پەروەردەوفێرکردن لە حکومەت..

ئاری زەندینی

پڕۆسەی (پەروەردەوفێرکردن) پڕۆسەیەکی درێژخایەنە، دایەمەوبناغەی تاک و کۆمەڵگەوزانست و داهێنانە ، دایەمەوبناغەی هۆشیاری کۆمەڵگەیە بە گشتی. پڕۆسەی (خوێندن و پەروەردەوفێرکردن) ئەرکی حکومەتە لە چوارچێوەی وەزارەتی پەروەردە و دامودەزگا پەروەردەیەکان کە تاک ئاڕاستە دەکات بە گوێرەی ئەو سیستەم فەلسەفە پەروەردەیەی پلانی بۆ دانراوەودایڕشتووە ئامانجیش لێی تاک و کۆمەڵگە خوێندەواروپەروەردەکراووزانست و داهێنانیان زۆر بێت هەروەک سەکتەرووەزارەتەکانی (تەندروستی و رۆشنبیری) وەزارەتەکانیتری حکومەت سیستەم و بەرنامەی خۆی هەیە بە باشترکردن و رۆشنبیکردن و هۆشیاری تاک و کۆمەڵگە هیچ کەس و لایەنێک بێی نییە شت بنووسە و بەرنامەوسیستەم دابڕێژێ خەڵک ڕێنمایی بکات و ئاڕاستە بکات لە دەرەوەی وەزارەتی حکومەت باوەڕپێنەکراوە .
(پەروەردەوخوێندن) بەتایبەت (وەزارەتی پەروەردە) لە هەموو وڵاتێک و حکومەتێک پشک و بەرپرسیاری گەورەی هەیە لە (ژێرخان و سەرخانی) کۆمەڵگە تاکو بەشێوەیەکی سەردەمیانەو زانستانەوپەروەردەیانە تاک و کۆمەڵگە ئاڕاستە بکات بە داهاتوویەکی گەش ، پرۆسەی (پەروەردەوفێرکردن) لە دنیایی ئێستادا ئەرکی حکومەتە بەڵام گەر بە مێژوو بگەڕێنەوە ئەرکی تاک و کۆمەڵێ کەسان و پێغەمبەران و فەیلەسوفان و بیرمەندان بووە زۆربەی تاک و کۆمەڵگەکانیش سوودیان لێ بینیووەو ئاڕاستە کراون تا تاک و کۆمەڵگە تەندروست و هۆشیاربن ، گەر سەیری کوردستان بکەین لە کۆنەوە خەڵک بە گشتی لە ڕێی پیاوچاکان و شێخ و مەلاو شاعیروحوجرەی مزگەوتەکان فێری زانست و خوێندەواری و زانیاری بوونە بەڵام لە ئێستادا دامودەزگایی سەردەمی لە نەو جکومەت کە (وەزارەتی پەروەردەیە) خزمەت بە تاک کۆمەڵگە دەکات لە رووی زانست و پەروەردەوخوێندن. هەر حکومەت و وڵاتێک سیستەمی پەروەردەی تایبەت بە خۆی هەیە بەر پرسیاری تاک و کۆمەڵگەیە لە دەرەوەی ئەم سیستەمە و وەزارەتە پڕۆسەکە شێواووئامانجی خۆی ناپێکێ هەرکەسە دەست وەرداتە پڕۆسەی خوێندن بیروبۆچون و بەرنامەوپڕۆگرام دانە سەر لە قوتابی و خوێندکار بشێوێنی، پەروەردەوفێرکردن و خوێندن دەبێت قوتابی و خوێندکار بە یەک ئاست پەروەدەکراوخوێندەوارو زانست وەرگر بن ئامانجیش گرینگی دان بە هۆشیاری و خوێندەواری و داهێنانی تاک و کۆمەڵگەوتاکی تەندروست و مافی مرۆق نەک تەنها بەدەستهێنانی بڕوانامە و دەرچوون ژینگەی تاک و کۆمەڵگەی ئەمە جیاوازە لەگەڵ ژینگەی تاک و

کەمەگەیەکیتر، گەر سەیری بواری یان سێکتەری (پەروەردەوفێرکردن) بکەین لە (هەرێمی کوردستان) بارووداخەکە زیاتر بەڵای یان خەمی بەوانامە و دەرچوونە لایەنە پەروەردەییەکان و زانست و خوێندەواری و داهێنان فەرامۆشکراوە ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە روون و ئاشکرایە و بە سەروبەری هەیە کە دەست دەخەنە ناو پرۆسەی خوێندن و سیستەمی پەروەوەردە عەیبداردەکەن، (پەروەردەوفێرکردن) بواروسێکتەرێکی هەستیارە لە هەموو کەمەگەیەک و وڵاتێک، هەروەک دەبینین زۆربەی خاوەن بەوانامە و دەرچووەکان خوێندەوارن بەڵام نەخوێندەوارن لەلایەنی پەروەردەوزانست و داهێنان خوێندەوار هەرئەوە نییە خاوەن بروانامەووەزیفە خوێندەواری واتە بیرکردنەوەوەعەقلانی ورۆشنبیری ! بۆیە هیچ زانستێک و هیچ داهێنانێکی سەردەمیانەونوێیان نییە لە بوارەکەی خۆی کە ڕۆژانە دەبینین و دەبیستین هۆکارەکەشی (وەزارەتی پەروەردە) لە هەندە لایەن کەمتەرخەمی و نەبوونی لێپێچینەوە بەرامبەرکادرانی پەروەردەوماموستایان لەئەرکەکانیان ئەو کەسانەی لەڕۆولەوە بەتایبەت دەست دەخەنە ناو پڕۆگرامی پەروەردەوخوێندن کە کاریگەری زۆری لە سەرقوتابی و خوێندکار هەیە وەک(دانانی مەلزەمە و مەنهەج کورتکردنەوەووانەی ڤیدیۆیی) کە دەبێتە سەر لەشێواندنی قوتابی و خوێندکاردوورکەوتنەوەوداماڵینی قوتابی لەلایەنی پەروەردەورۆشنبیری گشتی سیستەمودیدگایی پەروەردەوخوێندن ووەزارەتی پەروەردەوفێرکردن بەهەند وەرنەگرن کەلەلایەن کەسانی پسپۆڕوشارەزا دانراوە کە پرۆسەیەکی درێژخایەنە کە داهاتووئەم کەمەگەیە دیاریدەکات هەرچەندە لێرەدا جێگایی دەست خۆشیە لەوەزارەتی پەروەردە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ئێستادا سەرقالی جێبەجێکردن و بە ئامانج گەیاندنی سیستەمی نوێ و هاوچەرخە لە ڕێگایی (پرۆژەی شێوازی وانە گووتنەوەی نوێ – دیداکتیک) بەڵام زۆربەی مامۆستایانی هەرێمی کوردستان و بەرێوەبەرانی قوتابخانەکان شارەزاوئاگاداری ئەم پرۆژەیە نیین تەنانەت مامۆستاوبەرێوبەر هەیە نازانە سیستەم و شێوازی وانە وتنەوە جیاوازیان چییە ؟! لە چوارچێوەی کتێبیش چاپکراوە پێویست زوو دابەشی سەرقوتابخانەکان بکەن نەک بە پارەولەبازار بەدوایایی دابگەڕێنی .جا بۆیە گەر سەیری (وەزارەتی پەروەردە) بکەین لە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەلایەن چەندکەسانێک و کادرانی پەروەردەوهەندە مامۆستایی تایبەتی و بەرژەوەندی خواز نیوەی واتە 50 % زیاتر ئەرکەکەی و بەرنامە وپرۆگرامەکانی فەرامۆشکراوە یان گرنگی پێنەدراوە یان دیدگاوپەیامی وەزارەتی پەروەردە بەلارێدادەبەن بەرەوە ئاقاری بەرژەوەندی تایبەت و مادی دەبەن . ! لە خوێندنگاوقوتابخانەکان لەلایەن قوتابیان و خوێندکاران بەتایبەت لە رووی فێربوون و

خوێندەواری وداهێنانی زانستی زیاتر قوتابی وخوێندکاری خاوەن بەوانامە و ئەوە چەند سالەی فێری بووە ئەم ئەرکە بە ئەرکی (وەزارەتی پەروەردە) نازانە بە ئەرکەکی تایبەتی خۆی دەزانە چونکە تایبەت فەرکراوە لە قوتابخانە تایبەتیەکان و مامۆستاتایبەتیەکانەوە فێردەکرێن و ئاڕاستە دەکرێن تەنها بەمەبەستی دەرچوون و بەوانامە. ئەو قوتابخانە تایبەتیانەو مامۆستا تایبەتیانە و کەسانی سەربەخۆ دەست دەخەنە ناو پڕۆگرامەکانی خوێندن و قوتابخانەکان وەک (مەنهەج گۆڕین و کتێب پوختکردنەوە و دانانی مەلزەمە و وانەی ڤیدیۆیی) کەچی هەندێکیان دەستخۆشیشیان لێدەکرێ و ناوبانگ دەردەکەن لە سۆشیال میدیا ومەڵتی میدیا و تەلەڤیزیۆنەکان و لەبازار بەئاشکرا شێوەی وانەوتنەوەیان دەفرۆشرێ لە چوارچێوەی نامیلکەومەلزەمە کە کارەکی ناوازەیان کردووە بەڵام روون و ئاشکرایە دڵنیام مەبەستیان بەرژەوەندی مادی تایبەتی خۆیان بیردەکەنەوە نەک پەروەردەوفێرکردنی گشتی و ڕاستەقینە ئەمەش پێچەوانەی یاساو سیستەمی پەروەردەو فێرکردنە (هەرکەسەولە ئاوازەک بخوێنێ – هەر تاکەک بە شێوەیەک گۆش دەکرێ و پەروەردەکرێت لە داهاتوودا) لە هەر حکومەت و وڵاتەک دەبێت لەپێچینەوەوبەدواداچوون و چاودێری هەبێت کە بە ئەو کەس و کارانە هەبێت کە بە ئاسانی و ئاشکرا بەر دەستی قوتابی و خوێندکار دەکەوێت بە ئەوکەسانەش دەست دەخەن ناوپرۆسەی پەروەردەوفێرکردن چونکە بە سەروبەری و ناجۆگیری و سەقەتی لە سیستەمی پەروەردەوفێرکردن واتە سەقەتی لە بیرکردنەوەعەقلی مرۆڤەکان بوونی دەبێت، بە نموونە کتێبی مەنهەجی وانەی کوردی پێکهاتووە لە (ڕێزمان و ئەدەب و خوێندنەوە) لەلایەنی چەند کەسانی شارەزاوپسپۆرولایەنی دەروونی و تەمەنی قوتابی و خوێندکار بەرچاو گیراوە ئامانج و مەبەست لەوەی پەروەردەکردنی تاکی ئەم کۆمەڵگەیە بە داهاتووکە پێویستە ئەو بابەتانە بخوێندرێ و گرنگی پێبدرێ کە لە نێو ئەم کتێبەدایە لە پۆلی یەکەموتادواپۆلوهەمووبەشەکان بە رێزمان و ئەدەب و خوێندنەوە و بابەتی دارشتن بە بابەتەکانیتریش هەروا نابە پێرەکی فەرامۆشکرێت چونکە ناواخنی کتێبی مەنهەج و پرۆگرام هەربە دەرچوون و بروانامەوزانیاری نییە بەلکوئامانجی پەروەردەیی و رۆشنبیری و فێربوونی زانست و داهێنانە لە داهاتوودا چەن دەبێت کەسێک ئەم کتێبە دەستکاری بکات کورت و پوختی بکاتەوە. تەنها بە مەبەستی نمرەودەرچوون ئەدی لایەنی (پەروەردەوفێرکردن و خوێندەواری و رۆشنبیری) ئەنجامەکەشی ئەوەیە لەم ڕۆژگارە دەبینین کە پەروەردەوخوێندەواری ئاستی دابەزیوە پاش تەواوکردنی پەیمانگاوکۆلیژ (زمانی دایک) بەباشی شارەزا نییە ! هەستی

نەتەوەیی و نیشتمانی سفرە و خۆشەویستی بۆ خاک و وڵات نییە ! بیرکردنەوەی زەعیفە و زانیاری پێ نیەو رۆشەنبیر نییە باری دەروونی تەواونییە و خۆپەرستە کەم زانست بیر لە داهێنان ئەبەدەن ناکاتەو□،ل□ب□ر□دا ئەرکی پەروەردەوفێرکردن وەک وەزارەتی پەروەردە تاک و کۆمەڵگەیەکی تەندروست و هۆشیاروباوەڕبەخۆ بەزانست و رۆشنبیری بەرهەم ب□ن□□ت ئەمەش بەرنامە و سیستەم ووەزارەتی پەروەردەی زۆربەی حکومەتی وڵاتانە لە جیهان چونکە لە دواجار هەر (قوتابی و خوێندکار) خاوەن و رۆلەودای□ن□مۆی ئەم کۆمەڵگەوخاک و نیشتمانەن .

ڕۆژێکی نمونەیی لە باخچەی منداڵاندا.. ئامادەکردنی:عەلی ح□م□□شید

باخچەی منداڵان (Kindergarten) دەزگایەکی پەروەردەییە و تایبەتە بە منداڵانی قۆناغی دوای دایەنگە و پێش چوونە قوتابخانەی بنەڕەتی. کە تەمەنیان چوار ساڵ و پێنج سا□□ن. یەکەم باخچەی منداڵانیش لە جیهاندا لەسەدەی هەژدەدا لەلایەن (جۆن فریدریک ئۆبرلین Jon Fredric Oberlin) لەساڵی ١٧٩٦ دا لە ناوچەی (ئەلیزاس لۆرین) لە باکوری ڕۆژهەڵاتی فەرەنسا دامەزرا، کە ئامانجی یارمەتیدانی ئەو ناوچەیە بوو کەدەیناڵاند بەدەست هەژاری و خراپی باری ئابووری و تەندروستییەوە.هەروەها (فریدریک فرۆبڵ Fridrich Frobel) یەکەم کەس بووە کە ناوی (باخچەی منداڵانی) ی بەکار هێناوە بۆ ئەم جۆرە دەزگایە لەسەدەی نۆزدەدا. لەساڵی ١٩١٣ لەلایەن ئەرمەنییەکانەوە یەکەم باخچە لە عێراق دا دامەزرا. لەساڵی ١٩٢٦-١٩٢٧ لە شاری بەغداد یەکەم باخچەی منداڵان دامەزرا. هەروەها لە هەرێمی کوردستانیش یەکەم باخچەی منداڵان لەساڵی ١٩٥٣-١٩٥٤ دامەزرا لەشاری سلێمانی بەناوی(باخچەی منداڵانی سلێمانی) لە نزیک مزگەوتی گەورەی سلێمانی ، پاشان گوازراوەتەوە بۆ گەڕەکی (عەقاری).دواتر لەساڵی ١٩٦٥ گوازراوەتەوە بۆ گەڕەکی(ئیسکان) کە تا ئێستا (٢٠٢٢) هەر لەو شوێنەدا و بەو ناوەوە دەوامکردن تێیدا

بەردەوامە . زۆر لە کەسایەتییە ڕۆشنبیر و ناودار و دیارەکانی شاری سلێمانی لەم باخچەیدا بوون . لە باخچەی منداڵاندا منداڵ ڕادەهێنرێت بە چوونە دەرەوە لە سنوری خێزان بۆ ناو کۆمەڵگە و ناو کۆمەڵێک هاوڕێی نوێ و کەسانی نوێ .منداڵ لەنێو باخچەدا فێری بنەماکانی خوێندن و نووسین دەکرێن،دەبێت ئەوەش بزانین کە باخچە شوێنێکە بۆ دۆزینەوەی توانا و بەهرەکانی منداڵ و پەروەردەی هزری و سۆزداری و جەستەیی و ڕەفتاری کۆمەڵایەتی. (جۆن دێوی) دەڵێت:"منداڵ ئەو خێرە گەشەیە.. کە هەموو دەزگا پەروەردەییەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە". وانەکانی وەرزش و هونەر و مۆزیک کە پەیوەستە زۆر گرنگیان پێبدرێت بەتایبەتی لە باخچەکانی منداڵاندا و یاری ببێتە بنەمایەکی سەرەکی بۆ سەرجەم بابەت و چالاکییەکانی تر ، چونکە یەکێکن لەو وانە هەرە گرنگ و بەسودانەی کە دەتوانرێت لە ڕێگەی ئەو وانانەوە ئامادەکاری بکرێت بۆ وانەکانی تر و ئەو وزە زیادەیەی کە لە منداڵدا هەیە بەشێوەیەکی دروست و پەروەردەیی خاڵی بکرێتەوە،هەروەها ڕۆڵی کاریگەریشی هەیە دەربارەی کەسێتی منداڵ و گەشە کردنی بەشێوەیەکی دروست ،ئەمانە گشتی کاتێک ئامانجە پەروەردەییەکەی دەپێکێت کە مامۆستای تایبەت و شارەزاو بەسەلیقەی لە هەریەکێک لەو بوارانەدا هەبێت کە باسمان کردن کە بێگومان ئەمەش بۆ وانەکانی تریش دەگونجێت.زانست سەلماندویەتی کە مۆزیک کاریگەری تەواوی هەیە لە پەروەردەکردن و گۆڕینی خووڕەوشتی منداڵدا ، هەروەها لێکۆڵەران و زانایانی پەروەردەی منداڵ دەڵێن باوکان دەتوانن بەئاوازی مۆزیک منداڵەکانیان بکەن بەشتێکی تر.بۆیە پەیوەستە لە باخچەی منداڵان و قوتابخانە بنەڕەتییەکانیشدا سەرجەم پێداویستییەکانی ئەو وانانە دابین بکرێن و گرنگی تەواویان پێبدرێت کە هاندەرێکی باشە بۆ سەرکەوتنی منداڵ و جێبەجێکردنی ئەرکەکانیان.

(ڕۆژێکی نمونەیی لە باخچەدا) چالاکییەکی بەسود و گرنگ بوو کە لە باخچەی منداڵانی سلێمانی دا ئەنجامدرا لەلایەن مامۆستایانی مۆزیک و ئینگلیزی و وەرزش و شارەزایی و چالاکییەکان کە تێیدا کوردی و بیرکاری و زانست بەشێوەیەکی جوان و سەردەمی و یاری ئامێز پێشکەش بە ئامادەبووان کرا کە بەڕێوەبەر و مامۆستای ئەو وانانەی باسمانکرد لە باخچە ناحکومییەکانی پەروەردەی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بە سەرپەرشتی و هاوکاری لیژنەکانی باخچە ناحکومییەکان و هاوڕێی ڕەخنەگر و بەڕێوەبەری باخچەکەوە، چالاکییەکی پڕ لە جوڵە و چالاکی ،وەرزش و مۆزیک و گۆرانی و وتنی نۆتەکانی مۆزیک بە شێوەیەکی زۆر جوان و سەرنجڕاکێش ،هەروەها نواندنی شانۆیی بە ئەو بابەتەی کە ئەو ڕۆژە باسکران کە هاتوچۆ بوو ،نواندنێک کە مایەی شادی و

س□رنج□اکێشانی ئامادەبووان بوو،منداڵێک ڕۆڵی کارمەندی هاتوچۆ و یەکێکی تر ڕۆڵی پۆلیس و یەکێکی تر ڕۆڵی کارمەندی ئاگر کوژێنەوە و یەکێکی تر ڕۆڵی کارمەندی پاککەرەوە و یەکێکی تر ڕۆڵی شۆفێری ئەو پاسەی دەبینی کە هاتوچۆی بە منداڵانی باخچەکە دەکرد ، لە هەمووی گرنگتر هەڵبژاردنی ئەو منداڵانە بوو بۆ نواندنی ڕۆڵی ئەو کەسایەتییانە کە زۆر گونجاو بوو،سەلیقەی تەواویان تێدا بەکار هێنابوو،منداڵەکانیش بە بوێری□□کی زۆرەوە بەرانبەر ئامادەبووان کە نزیکەی ٨٠ کەس دەبوون قسەیان دەکرد و پەیامەکەی خۆیان زۆر بەجوان و باشی دەگەیاند. بۆ بابەتی ئینگلیزییش بەهەمان شێوە بەچالاکی و گۆرانی و بەشێوەی یاری ئامێز ئەنجامدرا، دڵنیام کە سودێکی باشی بە ئامادەبووان گەیاند و لەگەڵ درێژی ماوەی چالاکییەکان شنەی ئارامی و خۆری سەرنج و تریفەی شادی لای هەمووان بەدی دەکران، مەبەستیش لە ئەنجامدانی ئەم چالاکییە بەناوی(ڕۆژێکی نمونەی□ی لە باخچەدا) وەک لەناوەکەیدا دیارە ئەوە بوو کە جوانیی و تیشکی ئەو چالاکییە پەروەردەییانە بگوازینەوە بۆ باخچە ناحکومییەکانیش ،چونکە هەردوولا کار دەکەن بۆ پەروەردەکردنی منداڵ و هەروەکو ئاشکراشە منداڵ بەردی بناغە و بنیاتنانی کۆمەڵگەیە تا ئەو بنچینەیە پتەو و بەهێز بێت ،چالاک و تەندروست و ڕۆشنبیر بێت ئەوە بەدڵنیاییەوە کاریگەری ئەرێنی تەواوی دەبێت لەسەر دروستبوونی کۆمەڵگەیەکی دروست و پێشکەوتوو.ماو□ تەوە بڵێین لەگەڵ هیوای سود وەرگرتنی ئامادەبووان لەو ڕۆژە نمونەییە دەستخۆشی زۆریشمان بۆ باخچەی منداڵانی سلێمانی هەیە و هیوای سەرکەوتن و پێشکەوتنی زیاتریان بۆ دەخوازین.

ئامادەکردنی: عەلی ح□م□□شید
سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - کەرەکی ئیسکان
0533231426

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - کەرەکی ئیسکان
0533231426

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - کەرەکی ئیسکان
0533231426

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
0533231426

ڕەنگ
باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
0533231426

تێبینی:

بە بەشێک لە زانیارییەکان سودم لە چەند سایتانە وەرگرتووە.

- https://zaniary.com/
- https://dengekan.info
- بە وێنەکان سودم لە پەیجی فەرمی باخچەی منداڵانی سلێمانی وەرگرتووە.

شیعر: ئێوارانە.. سەردار جاف

(٥)

ئەم ئێوارە پیاسەیەک بە کۆڕنیشی کتێبخانەکەما دەکەم

ئەو بوخچەیەک تووڕەبوونی جێهێشتووە

ئەڵقەی خەیاڵمەندانی بە حەرفەکی دوایین شیعرمەوە لکاند بوو

ئەو هەمیشە بە سەر رستەکانی ئێوارانا دەچوو بە مەلە

من لە قوولەقاپەکی کتێب دەخنکێم

ئەو هەمـوو ئەو کاتـانەی لە مەلە دەگێڕایەوە لە تەک وشە ونبـووە نەنووسراوەکانم دەنووست

خەونی بە شەپۆلە گەرمەکانی شیعری منەوە دەبینی

من لە خەڵوەتەکا گەوج ببووم بە خۆیشم لەی حاڵی نەدەبووم هەندە نەبە کە قەڵەمەکەم ئیدی یاخییە و نانووسە

بە هەواری چۆڵەوانی سەردار فوویەک بە باخچەی سینەی دەکا

ئەو هەشتان لە کەنار زرەبارەوە رەدووی بوخچەکراوەکانی ئاوە

گرەکوێرەی بوخچە سپییەکەی بە ناکرێتەوە

لەو ئاوێنە سەرابییەوە خۆی دەبینی کەچی من ون دەکا

پەنجەکانی بە خونچە لە ئاو شەڵاڵبووەکەی باران تەڕ تەڕ

سەرکز و شەرمن ، ئیدی لە حەسرەت فەرسەخە دوورەکانی من ناچێتەوە سەر زرەبار

نازانم بەفر ئاودامانبی ئەو دۆڵەی داگرتووە

یان رچینی چیرۆکەکم گیرۆدەی کونی کوانوو و کولیتەی ماڵی کردووە

ئەو تووڕە بوونی لە برغووە سلاکێکی گەڵا بەکەی مام عەودل دەچێ کە ئیدی ئاشتبوونەوەی مەحاڵە

ئەو یاخی لە قەڵەمەکەی من و گریان و داد و فیغانێتی

هاوار و ناڵەی گوێی ئەسپەکەی باوکم کەڕ دەکا

من ئاتەشخانە میوانداری کردووم و هێدی هێدی دەبم بە ژیلەمۆ

دەست و پەنجەکانی خۆیم پێ گەرم دەکاتەوە

من پوکانەوەی خۆم دەبینم و ئەو نە ماچم دەکا و نە ماچیشم دەداتێ

گزنکێ کە لە سوتان دەچێ وەئاگای هێنامەوە

سووراوەکەییم بە قەد کتێبە تازەکەمەوە بینی

لێی نووسرابوو ئیدی چاوەنواڕم مەبە.

ئەڵمانیا ١٦ / ١٢ / ٢٠٢٢